

Геральдика і сфрагістика

Роман О. Климкевич

НАЙВИЩІ ВІДЗНАКИ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

*Пам'яті моєї матері,
Ірини Шмігельської-Климкевич
сан. хорунжого УГА і учасниці
Першолистопадового Зриву.*

1. ПРАВНІ Й ІСТОРИЧНІ ОСНОВИ

Відродження української державности на просторі колишньої австро-угорської займанщини 1 листопада 1918 року висунуло самочинно справу найвищих державних відзнак: герба, прапора й печаті. На відміну від українських земель колишньої російської займанщини, де над вибором державного герба Української Народної Республіки,¹ а частинно й герба Української Держави,² розгорнулася широка дискусія в пресі і в урядових колах та відбулася довга й навіть досить дбайлива підготовна праця знавців, у Галичині залагоджено цю справу розмірно дуже коротким і нескладним шляхом.

Уже 13 листопада 1918 року проголошено «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою дня 13 листопада 1918».³ У п'ятому артикулі (п. н. «Герб і прапор») сказано: «Гербом Західньо-Української Народної Республіки є Золотий Лев на синім полі, обернений у свою праву сторону. Державний прапор є синьо-жовтий. Державна печать має довкола гербу напис: Західно-Українська Народна Республіка».⁴

¹ Р. О. Климкевич, Діяльність Михайла Грушевського в царині української геральдики і сфрагістики. «Український Історик», чч. 1—2 (9—10. Нью-Йорк — Мюнхан, 1966, стор. 82—90).

² О. Оглоблин, Праця Юрія Нарбути над утворенням Українського Державного Герба і Української Державної Печаті. «Державницька Думка», ч. 3, Філядельфія, 1951.

³ Сидір Ярославин, Визвольна боротьба на Західньо-Українських Землях у 1918—1923 роках. Філядельфія, 1956, стор. 89—90.

⁴ В урядових документах, в історично-науковій літературі і т. д. помітні деякі розбіжності в передачі назви держави: Західно-Українська Народна Республіка, Західно Українська Народна Республіка й навіть Західна Українська Народна Республіка. Автор статті стримується від вирішення точности повної назви ЗУНР.

20 листопада 1918 року поштове управління ЗУНР передрукувало чотири купюри (3, 5, 10 і 20 гел.) останньої австрійської обігової серії поштових марок чорним виображенням державного герба (т. зв. львівське видання),⁵ а тим часом державний герб знайшов своє застосування в урядовому вжитку майже на всьому просторі ЗУНР.

Факт, що справу трьох найвищих державних інсигній ЗУНР закладжено вже за два тижні по проголошенні державної самостійності, пояснюється передусім тим, що дві найвищі інсигнії — герб і прапор — були закорінені в житті й свідомості українського населення Галичини, Буковини й частинно Закарпаття як національні чи крайові емблеми вже від середини XIX століття, про що буде докладніше мова опісля. Тим таки пояснюється короткість і чіткість вищенаведеного п'ятого артикулу Основного закону, який, на перший погляд, недостатній для докладного виображення трьох державних емблем. Він одначе стосується геральдичних відзнак, що подробицями свого оформлення (наприклад, постава гербового лева, відтінки прапорних барв і т. п.) не могли справити ні труднощів, ні непевности, коли брати під увагу те, що вони були на землях ЗУНР віддавна добре відомі й широко розповсюджені; а крім того, вони були оформлені на основі загальноприйнятих геральдичних правил.

Варто відзначити, що не тільки закон 13 листопада 1918, але й загальне знакотворення ЗУНР (урядове й навіть приватне) не покориствувалося взагалі дотогочасними й частинно стародавніми територіальними гербами монархії: королівства Галичини, королівства Володимирії, герцогства Буковини,⁶ чотирьох закарпатсько-українських жуп (комітатів) і навіть міста Львова, староукраїнський герб якого мав серед українського суспільства помітну пошану. Не покориствуюся й двома прапорами коронних країн: червоно-блакитним Галичини й блакитно-червоним Буковини. Це явище мало різні причини. Революційний акт 1 листопада 1918 відмежувався від традиційних земських гербів австро-угорської монархії як символів чужинецької, хоча у даний час і не ворожої, влади та неукраїнської адміністрації. Герби українських коронних країн Австрійського цесарства та українських жуп Угорського королівства не були популярні серед українського (як і польського) суспільства, яке добачало в них витвори займанчої влади. Цей погляд не був цілком правильний, бо земські герби монархії містили в собі чимало староукраїнського значкового добра. Він був передусім спричинений незадовільним тогочасним станом

⁵ Ю. Максимчук, Українські поштові марки. Накладом Поштового Відділу Фінансового Ресорту Виконного Органу Української Національної Ради. 1949, стор. 14—15.

А. Чигринець, Поштові марки України. Брюссель, 1948, стор. 16.

⁶ Австрійська державна титулятура відрізняла між гідністю князівства та герцогства, ставивши останню вище. В українській мові вона відповідала б приблизно історичній гідності удільного князівства, а на Буковині до 1918 року перекладано цю німецького походження назву терміном «воеводство» (у румунській урядовій мові на тогочасній Буковині звучала вона «дукатуйль»).

українських гербознавчих дослідів, як і браком належного зацікавлення своєю геральдикой з боку українського населення. Непопулярні були серед українців (як і серед поляків та румунів) і т. зв. краєві прапори Галичини й Буковини. Відроджені на просторі монархії чеська хорватська й інші національні державності покористувалися зразу й радо гербами колишніх коронних країв, що було одначе спричинене відмінними історичними обставинами.⁷ Серед українського населення Галичини не було так само перед 1918 роком і по проголошенні ЗУНР спроб оновлення колишніх земських гербів від XIV до XVIII стол., безсумнівно староукраїнських: земель і повітів Руського й Белзького воеводств. Самозрозуміло, що влада ЗУНР намагалася в першу чергу покористуватися емблемами, що найкраще виражали основний зміст листопадового чину, а саме: оновлення української влади. Двобарвний український національний прапор, піднятий на львівській ратуші в ночі з 31 жовтня на 1 листопада 1918, був відповідним виразником цього чину ще перед законним затвердженням державних емблем, а золотий лев Романовичів уважався в Галичині й навіть на інших українських землях символом прагнення до відбудови української державности вже від XIX століття. Воєнні події на території ЗУНР та інші зв'язані з ними важкі проблеми не дозволяли на детальне опрацювання виображень т. зв. малого, середнього й великого державних гербів, з використанням для двох останніх, за широко розповсюдженим в європейській державній геральдиці звичаєм, важливіших територіяльних й історичних гербів складових земель держави. Крім того, слід узяти під увагу й те, що найвищі відзнаки ЗУНР були подумані як тимчасові й навіть переходові, з огляду на загально бажане передбачуване й за непевних політичних обставин на схід від Збруча покищо не здійснене об'єднання з іншими українськими землями.

У змісті трьох найвищих відзнак ЗУНР помічаємо одне цікаве явище, що частинно виглядає своєрідним парадоксом: герб і печатка зовсім відмінні від гербів і печатей Першої Української Народної Республіки й Української Держави, отже з погляду 1918 року вони наскрізь галицькі чи, точніше кажучи — великогалицькі, з включенням Буковини й Закарпаття; прапор зате всеукраїнський — подібний до жовто-блакитного прапора Першої Української Народної Республіки й тотожний з блакитно-жовтим прапором Української Держави. Це зіставлення державних інсигній, на перший погляд не послідовне, спробуємо розглянути й частинно пояснити мірою наших можливостей у двох дальших розділах цієї статті.

⁷ На відміну від Дальматії, Країни, Моравії й т. д. адміністрація Галичини не була в руках етнічної більшості населення, лише була довірена переважно польській меншості, що було одною з причин нехоті до краєвих емблем (на Буковині були відносини під цим оглядом куди кращі).

2. ГЕРБ

Опис державного герба ЗУНР, що в п'ятому артикулі Тимчасового основного закону був правдоподібно даний у поспіху й призначений для найширших кіл населення, звучав би в правильному геральдичному гербописі так: у блакиті золотий коронований лев у срібному озброєнні. Пригляньмося тепер до поодиноких складових частин герба в їхньому зв'язку з історією й особливостями української геральдики.

Закон говорить про сине щитове поле, одначе в дійсності воно було блакитне, і не тільки в урядових і приватних виображеннях 1918 року, про що свідчать збережені речеві пам'ятки, але й у всіх давніших виображеннях лева Романовичів як національного герба від 1848 до 1918 року чи герба колишнього Руського воеводства від XV до XVIII століть (барвні виображення з часів Романовичів і їхніх королівських наслідників, на жаль, не збереглися). Це зовсім згідне з стилем української геральдики, яка завжди користувалася (як німецька, польська та інші суміжні їм і споріднені з ними національні геральдичні системи Середущої й Східної Європи) в гербових і прапорних виображеннях ясным, себто блакитним відтінком синьої барви. Вжитий у законі термін «синій» відповідає поточній мові тогочасної Галичини, де термін «блакитний» був дуже рідко вживаний (наприклад, у закарапатських горах він зовсім відсутній).

Зазначення звороту гербового лева «в свою праву сторону» в геральдичній термінології на перший погляд зайве, бо гербові тварини звернені, згідно з геральдичними правилами, завжди в т. зв. праву геральдичну сторону (вліво від глядача та вправо від уявного щитоносця). Одначе в Галичині 1918 року це додаткове пояснення мало свою вагу й свою ціль. Під впливом польської геральдики, яка залюбки та вбільшості випадків звертала гербових тварин у ліву геральдичну сторону, дійшло в Галичині, починаючи вже в часів Руського воеводства й кінчаючи на більшості емблем Українських Січових Стрільців, до неправильного виображення руського лева, зверненого в свою ліву сторону. Закон ЗУНР привернув гербовому левові правильну геральдичну поставу, таку ж саму, яку бачимо на печатях руських королів XIV—XV століть, отже дав йому наново не тільки загально-європейське, але рівночасно й староукраїнське оформлення з часів державно-династичної гідности цього ж герба.

Немає в гербі ЗУНР побічної гербової фігури, що містилася на численних давніших виображеннях руського лева: скелі, на яку він спинається. Це історично безпідставне розширення герба було вислідом переходу Червоної Русі під польську владу, яка користувалася ним від XV до XVIII століття як гербом Руського воеводства й одної з його складових частин — Львівської землі. Цікаво відзначити, що на печатях польських королів від XV до XVIII століття, де лев представляв собою гідність короля або великокнязя Руси, він був виображений інакше й навіть правильно: звернений вправо й без скелі. Закон ЗУНР очистив і під цим оглядом герб від зайвих чужинецьких

впливів, що, на жаль, діяли серед українського суспільства й за австро-угорських часів (від патріотичних виображень ХІХ століття аж до відзнак УСС); а усуненням скелі — колишньої побічної фігури гербів земської гідності — відтворив його давній державний вигляд.

Не згадано в законі, що гербовий лев коронований, одначе для населення ЗУНР це було самозрозуміле й добре відоме, що бачимо з урядових й інших виображень герба 1918 року. Державно-династичний лев Романовичів не був, правда, коронований, одначе золотую листковою короною цей герб був доповнений під кінець середньовіччя, і відтоді вона була невід'ємною складовою частиною герба по наші часи. Коронування гербової тварини означало в геральдиці колишню королівську гідність даного герба, і з цією символікою населення Галичини було назагал добре ознайомлене (і поляки відрізняли дуже чітко коронованого «королівського», себто всепольського, і не коронованого княжого, як, наприклад, мазовецького, орла).

Не згадано у законі й про те, що т. зв. в геральдиці озброєння (пазури) й оязичення лева срібні, що є одначе дуже незначною хибою урядового гербопису, бо згідно з геральдичними правилами вони можуть бути в цьому випадкові тільки срібні. На переважаючій кількості виображень цього герба 1918 року, як і давніших, немає ухилу від цього правила, що вказує на добре ознайомлення тогочасного українського суспільства з цією ж подробицею свого національного герба.

Зайве було б згадувати в законі, що синя барва стосується гербового щита, бо лева Романовичів виображувано завжди на геральдичному щиті, а крім того — в законі означено першу державну інсигнію виразно терміном «герб», який сам собою включає наявність щита й нащитного титла. Форма щита (бароккова чи інша) не окреслена точно, одначе ця подробиця належить не до закону, а до пізніших і похідних від нього розпоряджень з урядово затвердженими взірцями. Очевидно, що з огляду на воєнні обставини не можна було присвятити багато уваги цій справі. З речевих пам'яток знаємо, що ЗУНР і опісля ЗОУНР користувалися т. зв. новітнім французьким щитом, гарним своєю шляхетною простотою та найширше розповсюдженим у державній геральдиці Європи.

Гербове титло означене в законі з великих букв, а саме — «Золотий Лев», що вказує, як глибоко був він закорінений у традиції й духовості українського населення Галичини, маючи вже своє, так сказати б, власне ім'я (подібні явища уславлених гербових імен бачимо переважно в країнах Заходу, як, наприклад, «Німецький Орел», «Савойський Хрест», «квіти лілеї» у Франції і т. д.).

На вищезгаданій першій сесії поштових марок ЗУНР чорний гербовий надрук виглядає так: у полі новітньофранцузького щита коронований лев, звернений вправо, який (на жаль) спинається на скелю. Ця остання ціха, сама собою невелика незгідність з законним гербописом, пояснюється обставинами й поспіхом, у яких довелося працювати поштовому управлінню, що позначилося й на неточному написі навколо цього ж виображення, який звучить: ЗАХІДНО УКР

НАРОДНА РЕСПУБЛІКА (у галицьких говорах вимовлялося куди частіше «республіка» чи «републіка», ніж «республіка»). Ця серія була в обігу тільки один день (теж з вини обставин), однак під деяким оглядом вона виконала своє завдання куди краще, ніж інші урядові документи з виображенням державного герба ЗУНР. Сьогодні вони опинилися в труднодоступних архівах та інших малознаних збірках, однак виображення цієї марки передруковується кожнорічно в передових світових філателістичних каталогах під гаслом «Західня Україна», а сама серія виставляється часто на різних міжнародних філателістичних з'їздах, виставках тощо.

На питання, чому якраз лева, а не тризуб встановлено державним гербом ЗУНР, — відповісти трудно. Тут треба взяти під увагу різні чинники, а передусім історію «Золотого Лева» на галицько-буковинських землях, починаючи від «Весни народів».

1848 року Головна Руська Рада у Львові оновила колишній державно-династичний герб Руського королівства XIV—XV століть у гідності всеукраїнського національного герба, називаючи його в відозві з 10 травня «руським левом» (не галицьким чи галицько-руським) і зазначаючи виразно приналежність галичан до всього українського народу. Відтоді українське населення Галичини, а по кількох роках і Буковини, Закарпаття й підросійської України, користувалося ним аж до 1918 року як національним гербом, про що свідчать численні патріотичні виображення, популярно-наукова література, яка вказувала на те, що до держави Романовичів належали всі важливіші українські землі, з Києвом включно, і що лев це найдавніша українська геральдично оформлена територіальна емблема, візнаки Союзу визволення України, УСС і т. д. Очевидно, що золотий лев уважався й майбутнім державним гербом. Те, що двобарвність українського національного прапора виходила з барв цього ж герба, спричинилося значно до прийняття лева як всеукраїнського герба.

Деколи й подекуди приписувано цьому гербові дві нижчі гідності, а саме:

а) символа австро-угорської частини України на відміну від підросійської частини, і в такому випадку виображувалося його поруч т. зв. Київського архистратига (переважно на початку XX століття), та б) символа Галичини виключно, чи т. зв. Галицької Руси (переважно серед москвофілів чи т. зв. «твердих русинів»).

Жоден український герб не мав на протязі своєї історії стільки відмін гідностевих ступенів і представленого собою землекрестірно-го засягу, як золотий лев, і тільки дуже нечисленні чужинецькі герби дорівнюють йому з цього погляду.

Володимирський тризуб з означенням всеукраїнського герба затвердився щойно в 1917—18 роках, отже на протязі такого короткого часу він не міг закорінитися глибоко в свідомості населення австро-угорської України, політично відокремленої від УНР. Крім того, він не був уже головною емблемою української державности над

Дніпром у час встановлення герба ЗУНР, бо в Українській Державі цю гідність одержало виображення т. зв. лицаря-козака з самопалом: одна з трьох найвищих інсигній української державности XVII століття і національний герб у XVIII столітті (тризуб був тільки побічним державним знаком за гетьмана Павла Скоропадського). Непевне політичне становище в Українській Державі не давало запоруки на дальше існування цього козацького герба в гідності першої державної відзнаки, а крім того — він не був у Галичині так розповсюджений і так улюблений, як стародавній золотий лев.

ЗУНР була самостійною державою, отже встановлення герба, відмінного від гербів УНР чи Української Держави, було б заходом послідовним. Все таки не маємо враження, що він був подуманий як виразник державної окремішности (постійної чи переходової), і за цей погляд промовляє прийняття владою ЗУНР всеукраїнського прапора. Не маючи ні дотичного документального матеріялу, ні навіть науково достовірних споминів учасників листопадової будови ЗУНР, приходимо до чисто особистого погляду, що встановлення лева гербом ЗУНР було спричинене передусім трьома чинниками: розмірним поспіхом у творенні Тимчасового основного закону, який не дозволяв на довшу підготовчу працю геральдичної комісії, змінами державних гербів у зазбручанській Україні та доволітньою традицією золотого лева як виразника української майбутньої державної влади. Майбутнє цього герба, як державного, автономно-державного, краєвого чи іншого, було подумане як вияв дальшого розвитку історичних подій на землях ЗУНР.

(Закінчення в наступному числі)

Геральдика, сфрагістика і генеалогія

Роман О. Клишкевич

НАЙВИЩІ ВІДЗНАКИ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

(продовження)

3. ПРАПОР

Тимчасовий основний закон ЗУНР окреслює державний прапор коротко — як синьо-жовтий. Це окреслення вимагає ближчого розгляду й деяких пояснень стосовно відтінків і порядку барв, вимірів прапора і його полотнищ тощо.

У попередньому розділі ми ствердили, що барва щитового поля державного герба була блакитна, а не синя; це твердження (з тих же самих причин) стосується і державного прапора. У Галичині окреслювано національний прапор загально як «синьо-жовтий» (на відміну від підросійських земель України, де говорено — між іншим дуже точно й послідовно — про т. зв. «жовто-блакитників»), хоча в дійсності вживано виключно блакитного сукна для прапорів, кокард і т. п. Закон покористувався отже загальноприйнятою назвою прапора, що була не менше розповсюджена, ніж назва «Золотий Лев»,⁸ не маючи зовсім на прикметі встановлення чи запровадження темнішого відтінку, себто дійсно синьої барви. Стосовно жовтого полотнища справа менше складна. В державних і краєвих прапорах світу виступають, правда, два відтінки цієї барви: ясніший, що його можна окреслити цитриново-жовтим (наприклад, прапори Швеції чи Ватикану), і темніший, ситий, себто золотисто-жовтий (наприклад, у т. зв. німецькому республіканському «чорно-червоно-золотому» прапорі); на Україні одначе користувалися завжди одним, цим останнім міцним, золото-жовтим відтінком.

⁸ Наприклад, особистий герб Лева І Даниловича, державно-династичний XIV—XV ст., Руського Королівства в емблематиці угорських і польських королів, Руського великокнязівства в сфрагістиці польських королів від Володислава Ягайла до Станислава Понятовського, Руського воеводства й Львівської (частинно Жидачівської) землі XV—XVIII ст., міста Львова від XIV ст. по наші часи (в основному виді на старольвівських монетах і з додатком тривежної брами в міському гербі), українського (руського) народу 1848—1918, австро-угорської займанщини (з Буковиною й Закарпаттям включно), тільки Галичини (т. зв. терезіанський проєкт

Куди складніша справа з барвопорядком прапора ЗУНР. З тексту п'ятого артикулу можна припускати, що горішне полотнище було встановлене як блакитне, а долішне — як жовте, бо згідно з загальноприйнятими правилами порядком прикметників означається в прапорництві порядок розміщення полотнищ, починаючи від горішнього в багатопільних поперечних, чи від держака або майвилна в багатопільних повздовжніх прапорах. Все таки, не зважаючи на вищесказане, маємо деякі поважні причини до сумнівів у тому, що прапор ЗУНР був дійсно блакитно-жовтий. Згідно з геральдичними правилами барва нащитного титла (в цьому випадкові золотого лева) повинна творити перше, себто горішне прапорне полотнище, а барва щитового поля друге, себто долішне. Можна припускати, що державні мужі, які опрацьовували дотичний артикул закону, були здебільша ознайомлені з геральдикой, тим більше, що тогочасна галицька науково-популярна література стояла виразно на позиції жовто-блакитного барвопорядку, посилаючися на походження цього прапора від герба й на дотичні геральдичні правила. Як сказано вище, в тогочасній Галичині називано український прапор «синьо-жовтим», на відміну від підросійської України, де його називано «жовто-блакитним», при чому обабіч Збруча вживано обидвох барвопорядків (хоч у Галичині переважав жовто-блакитний, а над Дніпром блакитно-жовтий). Так і галицькі поляки називали свій прапор «червоно білим», одначе користувалися виключно геральдично правильним біло-червоним. Урядово опрацьовані взірці прапора ЗУНР не збереглися, воєнні обставини не дозволили на опрацьовання різних державно-службових прапорів (наприклад, голови держави, воєнний і т. п.), з яких можна б було ствердити безсумнівний законний барвопорядок, а свідчення очевидців листопадкових подій розбіжні. На півурядових, так сказати б, виданнях до 1918 року (наприклад листівках УСС) бачимо обидва барвопорядки і не сумніваємося в тому, що й по проголошенні Тимчасового основного закону на просторі ЗУНР користувалися жовто-блакитними й блакитно-жовтими прапорами, як це було й на території Першої УНР чи Української Держави. Маємо враження, що п'ятий артикул мав на прикметі не точне встановлення барвопорядку, а лише затвердження для державного прапора національної двобарвности, яку загально називано «синьо-жовтою». М. Битинський уважає,⁹ що державним прапором був таки в ЗУНР блакитно-жовтий, і він протиставить його, як державно-регіональний прапор, всеукраїнському прапорові, прийнятому Центральною Радою, — жов-

з додатком трьох золотих корон), російської займанщини Галичини під час першої світової війни (проект), державний герб ЗУНР і ЗОУНР (з додатком тризуба), польської займанщини Західної України (поруч гербів Буковини, Закарпаття й Київського Архистратига як символа земель під СРСР), самої Галичини (у вжитку сучасних українських геральдистів), Дивізії «Галичина» (з трьома коронами), в деяких церковних гербах і т. д.

⁹ М. Битинський, Державні інсигнії України. Відбитка з «Записок Українського Науково-дослідного Інституту Родознавства та Знаменознавства», том I, 1949, стор. 68.

то-блакитному. Ми теж, хоч і з інших причин, уважаємо, що прапор ЗУНР був блакитно-жовтий. З причини відсутности чи тимчасової неприступности науково достовірних доказів не залишається нам нічого іншого, як тільки триматися дослівно дотичного місця п'ятого артикулу, пояснюючи його згідно з загальноприйнятими геральдичними правилами в зв'язку з описом прапорів.

Невідомий нам розпорядок про вимір державного прапора, але на основі загальноживаних в Європі двобарвних поперечних прапорів, як і на основі точніше означених державно-службових прапорів Української Держави й УНР, можемо твердити, що він мав співвідношення 2 : 3 (висота у відношенні до ширини). Очевидно, що на землях ЗУНР користувалися покищо прапорами довільних вимірів. Закон не згадує, що обидва полотнища прапора були поперечні, а не повздовжні, і що вони рівні висотою (деякі державні закони й розпорядки окреслюють ці подробиці точно), що в даному випадку не було конечним, бо вигляд прапора під цим оглядом був широко відомий по всій Україні і до того часу не появлялися жодні відхилення.

На питання, чи влада ЗУНР мала намір створити окремий від всеукраїнського державний чи краєвий прапор, чи затвердити якраз національний прапор, годі відповісти, беручи під увагу зміни барвопорядку державних прапорів на схід від Збруча, як і брак переконливих доказів на користь одного чи другого твердження.¹⁰ Маємо враження, що це питання не було взагалі розглядане владою ЗУНР у листопадових днях; влада намагалася просто затвердити законно прапор, що був природний для даної країни, даного народу, даного історичного чину, отже й для самої держави, а саме — прапор, що представляв собою українську владу. Затверджена прапорна двобарвність була на землях ЗУНР уже від 1848 року виразником всестороннього розвитку українського народу, і вона, без огляду на її порядок чи оформлення (наприклад, під час т. зв. «Весни народів» користувалися в Галичині теж блакитним прапором з виображенням жовтого лева), була єдиним можливим вибором для творців закону 13 листопада.

Якраз прапор, а не герб, був властивим символом Листопадового зриву 1918 року. Піднятий на львівській ратуші в ніч з 31 жовтня на 1 листопада двобарвний прапор був першою зовнішньою ознакою проголошення української державности на колишніх австро-угорських землях України. Ця подія стала для учасників цього історичного чину й їхніх нащадків, для галичан і навіть для всіх українців, тим, чим є новітня легенда про Алькасар для Іспанії, спомин про причал Гарібальді для Італії й переказ про появу Жанни Д'Арк пе-

¹⁰ За жовто-блакитний барвопорядок висловлюється Василь Верниволя в статті «Наш національний герб і наш національний прапор» у календарі «Розвага», виданому для воєннопонених українців Українською Таборовою Організацією в Фрайштадті 1916 (таборова друкарня Союзу визволення України), стор. 53.

ред королем у Франції, отже символом почину далекосяжного історичного значення.

4. ПЕЧАТЬ

Влада ЗУНР призначила для вжитку найвищих державних органів гербову печать, що своїм змістом була графічним заступником державного герба, як і односторонню печать (на відміну від деяких держав, як, наприклад, ЗДА, державні печаті яких відмінні на чоловій і зворотній сторонах).

Основного й урядово виробленого взірця печаті ЗУНР не довелося нам досі бачити. Не виключене, що він ще десь зберігається, але теж дуже можливе, що з огляду на воєнні події його взагалі не виготовлено, як не встановлено описів т. зв. великої, середньої й малої державних печатей, загально призначених для вжитку найвищих, нижчих та інших державних органів. Все таки на основі даних з п'ятого артикулу можемо відтворити вигляд печаті ЗУНР майже до подробиць.

Немає сумніву в тому, що вона була округла, якщо мати на увазі давніші від неї взірці, як державні печаті Австро-Угорщини та печаті Першої УНР і Української Держави, а також і відсутність будь-якої іншої вказівки в законі. Довжина її проміру нам невідома, і правдоподібно із зрозумілих причин вона не була ще встановлена (що теж менше важливе, бо стосувалося б тільки печаті найвищих органів держави). В обводі був надпис ЗАХІДНО УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА, а в печатному полі містився державний герб. На перший погляд могли б існувати тут дві можливості: а) лев виображений вільно в печатному полі (без гербового щита) або б) лев у щитовому полі, отже властиво герб, а не тільки національний знак. На користь останнього виображення говорять виразисто три факти: а) слова закону, які звучать «довкола герба», а не «довкола лева» (самозрозуміло, що у випадку герба лев мусів бути виображений на щиті); б) традиція державних і краєвих печатей Австро-Угорщини, які містили в собі завжди повні гербові виображення, як і в) українські предтечі печаті ЗУНР, наприклад, численні відзнаки УСС з виображенням лева в гербовому щиті,¹¹ а також печать Української Держави з нащитним виображенням. Найбільш правдоподібною щитовою формою для оформленого в тогочасній Галичині герба була новітньофранцузька.

Збереглося дуже мало печатей нижчих державних органів ЗУНР поза Львовом, у більшості однозгідних з законом. Куди більше печатей збереглося з часів ЗОУНР.

¹¹ Автор користувався речевими пам'ятками (частинно ще неопублікованими) в архіві Українського генеалогічного і геральдичного товариства.

5. ВИСНОВКИ

З попередніх розділів бачимо, що ЗУНР, на відміну від Української Держави й Другої УНР, обмежилася законним затвердженням тільки трьох відзнак — найвищих, конечних, нескладних і гарних своєю простотою. У дійсності законодавці прийняли ті відзнаки, що були неначе передвирішені Листопадовим державним переворотом у Львові й у більшості повітів ЗУНР як емблеми національної революції.

Цікаво відзначити, що дві найвищі державні відзнаки (крім печаті), хоча не затверджені ще законно, лише встановлені загальним вжитком, давніші від самої назви держави. На обидвох відозвах Української Національної Ради (до населення міста Львова й до населення цілої держави) від 1 листопада 1918 року немає ще імени «Західньо-Українська Народна Республіка», лише названа «Українська Держава».¹²

З перетворенням Західньо-Української Народної Республіки на Західню Область Української Народної Республіки наступили деякі зміни в оформленні найвищих державних відзнак, однак докладніший розгляд цього складного та з гербознавчої точки погляду дуже інтересного матеріалу вийшов би поза рамці нашої статті, що присвячена виключно емблемам ЗУНР.

Герб, прапор і печать ЗУНР, хоча були обов'язкові недовго й на розмірно невеликому просторі України, посіли одне з найвизначніших місць серед історичних українських державних гербів. Вони символізували оновлення української державности на землях, які знаходилися під чужинецькою займанщиною майже шість сторіч, вони були встановлені суверенною державою, яка постала не з допомогою чужинних сил чи у висліді міжнародних договорів, а виключно волею й збройним виступом державотворчого народу, а крім того — вони були емблемами одного із найважливіших співтворчих чинників всеукраїнської національної революції.

¹² Справу первісної назви західньо-української державности залишаємо до вирішення знавцям політичної сторони цієї доби.